
РЕГІОНАЛЬНА ІСТОРІЯ

КАТЕРИНОСЛАВСЬКИЙ УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГУБЕРНСЬКИЙ З'ЇЗД (травень 1917 року): підготовка, хід і місце в революції

Проаналізовано обставини скликання та проведення Катеринославського губернського національного з'їзду, роль активних його учасників у дискусіях навколо питань загальноросійських реформ, українського державотворення та регіонального зрізу революції. Надано прикінцеві рішення з'їзду у порівнянні його результативної частини з подібним форумом, проведеним в Одесі.

Ключові слова: Катеринослав, революція, українська губернська рада, національний губернський з'їзд.

Проанализированы обстоятельства созыва и проведения Екатеринославского губернского национального съезда, роль активных его участников в дискуссиях вокруг вопросов общероссийских реформ, украинского государственного строительства и регионального среза революции. Представлены заключительные решения съезда в сравнении его результативной части с подобным форумом, проведенным в Одессе.

Ключевые слова: Екатеринослав, революция, украинский губернский совет, национальный губернский съезд.

The article examines the circumstances of convening and holding provincial Katerynoslav National Congress, its members active role in the discussions around the issues-wide reforms, the Ukrainian state and regional cutoff revolution. Served final decision of the Congress and compared its productive part of such a forum, held in Odesa.

Key words: Katerynoslav, Revolution, Ukrainian provincial council, national provincial congress.

Революційні інтерполяції 1917 р. спостерігалися ледь не у всіх сферах суспільно-політичного життя колишньої Російської імперії, а в окремих регіонах поряд з загальнодержавними трендами мали й свою специфіку, зокрема південноукраїнські землі відрізнялися від інших більшою етнічною строкатістю населення. Позаяк найчисельнішою громадою краю були українці, вони, натхненні створенням Центральної Ради, паралельно приступили до організації власного політичного буття, орієнтуючись на гасла, пропоновані Києвом, насамперед щодо проголошення автономної Української республіки. Одним з майданчиків для висловлення думок щодо бажаного вектору розвитку подій для політично активної частини суспільства стали губернські національні з'їзди, які пройшли в Одесі, Катеринославі та Сімферополі протягом першої половини 1917 р. Підготовка до заходу, хід дискусії та прийняті резолюції

на 1-му Херсонському губернському українському з'їзді, який працював протягом 28 червня – 1 липня, висвітлювалися у нашій попередній праці. Цей форум завершив організаційний етап консолідації українських сил губернії, викристалізував гасла та легітимізував в очах людності краю представницьку інституцію – губернську раду [1].

У Катеринославській губернії подібний національний з'їзд пройшов на місяць раніше, але поки не став об'єктом окремого наукового дослідження, навіть попри те, що хід його роботи висвітлювався у відповідній збірці документів, виданій майже 10 років назад, яка і понині залишається єдиним джерелом до вивчення окресленої проблеми, де міститься передрук повідомлення дописувача газети «Народня воля» П. Коробчанського, який виконував функції писаря під час роботи з'їзду [2, с. 328-331]. Можна констатувати лише поодинокі згадки про з'їзд у працях

дніпропетровських та запорізьких дослідників [3-5]. Тому в даній розвідці ставиться завдання не лише проаналізувати підготовчу роботу до проведення форуму та власне сам хід його проведення, але й сфокусуватися на організаційних заходах у порівнянні з сусідньою губернією.

У науковій літературі згадується 12 березня 1917 р., як дата проведення у катеринославському кінотеатрі «Колізей» губернського національного з'їзду, організатором якого став Катеринославський український об'єднаний комітет на чолі з В. Бідновим [6, с. 138]. Але, зважаючи на ранній час, себто лише першу декаду після падіння царизму, вважаємо сам факт проведення загальногубернського заходу явищем унікальним, відтак малоймовірним. Радше мова могла йти про загальноміське віче, адже його скликати і провести у стислі терміни було значно простіше. І лише створена за одними даними 20 квітня [6, с. 139], а за іншими – 5 травня [3, с. 13; 7, с. 128] Катеринославська українська губернська рада на чолі з адвокатом А. Шкамардою спромоглася скликати велелюдніший та масштабніший захід під назвою національний з'їзд.

У процесі свого становлення Катеринославська українська губернська рада пройшла звичне випробування на внутрішню стабільність, оскільки міжпартійні дискусії стали невід'ємною частиною формування механізмів існування. А одна з таких припала якраз на Катеринославський український національний губернський з'їзд, що проходив 21-22 травня. Про її гостроту свідчить промовистий факт, у результаті гострої полеміки між делегаціями УСДРП та УПСР, есдеки демонстративно залишили форум [4, с. 110]. Відразу відзначаємо, що за браком документальних джерел не можливо остаточно встановити чи це був 2-й губернський національний з'їзд, після проведеного 20 квітня зібрання українських організацій Катеринославщини, чи він мав самостійний характер. Цілком ймовірно, що маємо справу з накладанням різних дат одна на одну, оскільки в обох випадках головував В. Біднов, навіть після обрання головою української губернської ради А. Шкамарди. Останній навіть не фігурував серед доповідачів. Кидається у вічі й той факт, що про перший з них нічого не говорить у своїх

спогадах І. Мазепа, що видається дивним для людини, яка ретельно змальовувала події у рідному регіоні. Для повноцінного вирішення зазначеної колізії необхідний додатковий евристичний пошук, а поки у науковій літературі травневий з'їзд фігурує як перший.

Початок його роботи відзначився спільними урочистостями. Спочатку на Соборному майдані міста святковий молебень відслужив архієпископ Агапит, який звернувся до присутніх українською мовою. Далі відбувся похід-маніфестація по головній вулиці Катеринослава. Сам форум зібрав силу-силенну учасників та гостей, загальне число яких у науковій літературі визначається як 885 осіб. З них 435 депутатів, представляли різноманітні куточки губернії та соціальні групи населення (хліборобів – 118, робітників – 82, військових – 62, представників вільних професій – 57, урядовців – 38, вчителів – 30, залізничників – 24, учнів – 23, мільйонер – 1) і 450 гостей [3, с. 13]. Епістолярії того часу дещо коригують оприлюднену цифру до позначки близько 850, з яких – 451 делегат і близько 300 гостей. Натомість суттєві відмінності бачимо по представницьких квотах. П. Коробчанський заявляв про наступний склад учасників: Центральна Рада – 1 людина, Катеринославська українська губернська рада – 50, Державна Дума – 2, військові організації Катеринославщини – 46, повітова управа – 1, «Просвіти» – 106, волосні і сільські комітети – 62, споживчі товариства – 25, Селянська спілка – 28, робітничі гуртки – 28, партії – 49, юнацькі товариства – 7, урядовці – 15, залізничники – 13, книгарня «Слово» – 2, несоціалістичні українські партії – 14 і від російськомовної преси – 2 [2, с. 328].

Відкрити роботу з'їзду доручили В. Біднову, який окреслив завдання, що стояли перед «свідомими українцями», себто бути вірними революції та гуртуватися навколо українських організацій краю. Далі виголосили вітальне слово Д. Дубовий (мабуть йдеться про Федора Дубового – Т. В.), матроси Чорноморського флоту і член Державної Думи О. Александров, після чого приступили до виборів керівництва форуму. Очікувано головою з'їзду делегати обрали В. Біднова, а почесними головами – Д. Яворницького та А. Кашенка. Заступниками голови стали І. Труба, Сокол, Самійленко, Олійник, І. Вирва

та Гороховатський, писарями – Липківський, П. Коробчанський, Найдек й Пономаренко [2, с. 328-329].

Протягом двох днів учасники заслухали та обговорили декілька доповідей, серед яких виділялися реферати В. Біднова (Про історичні підвалини автономії України), І. Мазепи (Про автономію України), Ю. Павловського, І. Труби і Дубіщева, які містили в собі загальнополітичний та історичний аспекти, й знайшли відображення в прийнятій резолюції. Вона складалася з 13 пунктів, частину яких варто навести повністю, зі збереженням у цілому тодішньої стилістики, оскільки вони наочно демонструють настрої, що панували вочевидь не тільки серед присутніх, але й поміж значної частини населення краю:

– *Щире єднання України з Московщиною у 1654 році призвело національну культуру, право, розвиток республіканського демократичного строю Гетьманщини до Великої руїни;*

– *Лихими силами, які приборкали Україну за 270 років вільного її єднання з Москвою були самодержавіє і байдужість російського громадянства, які створили у нас московське культурне і громадське ярмо;*

– *Щоб надалі доля українського народу не була ще раз зломлена байдужістю широкого російського громадянства, треба усі справи українського народу обороняти через народні українські організації – Центральну Українську Раду і місцеві губернські ради під прапором «Автономія України в Російській федеративно-демократичній республіці» [2, с. 329-330].*

Серед інших пунктів резолюції знаходимо побажання забезпечити повноту національно-культурного і політичного розвитку меншин, замінити регулярне військо на народну міліцію, визначити територіальні межі суб'єктів федерації та їхні функції, визнати, що «верховна влада мусить належати всій людині, що живе на Україні», а свою волю вони виявлятимуть через демократично обраних депутатів до Українського сойму, перед яким має бути відповідальним уряд тощо. Свого роду квінтесенцією обміну думками стала фраза, вміщена в пункт 8: «З'їзд з повною непохитною рішучістю ставить вимогу національно-територіальної автономії України, яко перше неодкладне, пекуче зав-

дання сучасного моменту народу всієї України» [2, с. 330]. Оприлюднені положення виявилися суголосними з резолюціями першого дня роботи 1-го Херсонського губернського національного з'їзду, де теж домінувала теза про автономію України й право народу на вирішення власними зусиллями своєї долі [1, с. 145-146].

Дана резолюція не стала єдиною. Делегати загалом проголосували за 6 таких документів, наступні з яких мали чітко визначену специфіку, як наприклад, «З відношення до сучасного моменту», «Шкільне питання», «Земельне питання», «Про військо». Вони були не такими панорамно-масштабними, але через це не менш виразними. Мова йшла про необхідність здійснення українізації російського війська шляхом формування національних військових підрозділів і військових рад на фронті й у тилу, припинення війни без анексій і контрибуцій, безкоштовне навчання українською мовою у всіх початкових, середніх й вищих школах. Були прийняті й 3 рішення щодо земельного питання:

– *Самочинне захоплення землі не робити, а чекати вирішення через народний Український Народний Сойм.*

– *Приватна власність на землю повинна бути скасована і земля має перейти без викупу до Українського земельного фонду, яким має розпоряджатися Український Народний Сойм. З цього фонду земля повинна надаватися в користування тільки тим, хто її обробляє власними руками.*

– *Вимагати від Тимчасового уряду негайного видання закону про заборону продажу, довготермінової оренди і закладу земель, а також масову вирубку лісу [2, с. 330-331].*

Окрім цього, зібрання винесло постанови в справі організаційній та кооперативній і особливу увагу звернуло на необхідність організації Селянських спілок [2, с. 331], які могли б повноцінно конкурувати з російськими аналогами об'єднань мешканців сіл. Таким чином, делегати схвалили основні постулати, сформовані у Києві в попередні місяці революції й у такий спосіб зайвий раз підтвердили вірність оголошеного Центральною Радою стратегічного курсу на відродження державності.

Загальне тло проведеного заходу доволі скептично оцінював І. Мазепа. Він заявляв,

що делегати, які переважно приїхали з навколишніх сіл, охоче голосували за всі пропозиції, винесені президією на чолі з В. Бідновим, але велика частина присутніх складалася з «малосвідомих українців, які й самі ще не знали, чого, власне, вони хотіли». На думку автора спогадів, така характеристика стосувалася навіть певної частини інтелігенції, бо коли він зачитав доповідь про автономію України, то до нього підходили деякі делегати і дякували за те, що їм нарешті роз'яснили завдання революції [8, с. 35].

Наприкінці своєї роботи з'їзд переобрав склад української губернської ради, встановивши її чисельність у 30 осіб: від селян – 9, робітників, військових, УПСР та УСДРП по – 3, «Просвіти», юнацької спілки, залізничних організацій – по 2, поштових службовців, урядовців й УРДП – по 1. Головою залишився А. Шкамарда, а заступником – В. Біднов [3, с. 13-14].

Порівнюючи порядок денний обох з'їздів, відзначаємо, що попри очевидну подібність винесених на обговорення делегатів доповідей, спостерігалася й певна специфіка. Зок-

рема, у Катеринославі в полі зору учасників форуму, окрім вищезазначених проблем, перебували питання організації шкіл, українізації війська, створення Селянських спілок. Натомість в Одесі достатня увага приділялася становищу в повітах та волостях.

Таким чином, Катеринославський національний губернський з'їзд став першим масштабним форумом, проведеним українськими організаціями краю з метою висловлення підтримки курсу Центральної Ради на здобуття автономного статусу для Української республіки, задекларованих нею реформ в економічній, військовій та культурницькій сферах життя, а також отримання легітимного права для губернської ради виступати від імені української людності Катеринославщини. Прийняті на з'їзді резолюції у червні-липні 1917 р. у загальних рисах були продубльовані учасниками подібного губернського форуму Херсонщини, проведеного в Одесі, що засвідчує єдність політичної платформи українських соціалістичних партій і представницьких інституцій обох регіонів, направленої на підтримку офіційного Києва.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Вінцовський Т. С. Українська губернська рада Херсонщини: організаційне становлення між двома губернськими з'їздами (червень-жовтень 1917 р.) / Т. С. Вінцовський // Лукомор'я: археологія, етнологія, історія Північно-Західного Причорномор'я. – Одеса, 2007. – Вип. 1. – С. 144-150.
2. Український національно-визвольний рух (березень-листопад 1917 року). Документи і матеріали. – К.: Вид-во Олени Теліги, 2003. – 1024 с.
3. Гвоздик В. С. Пробудження національної свідомості українців на півдні України в 1917 році / В. С. Гвоздик // Придніпровський науковий вісник. – Дніпропетровськ, 1997. – № 9: Історія і право. – С. 10-15.
4. Яценко В. Я. Катеринослав у 1917 р.: особливості революційного процесу / В. Я. Яценко // Вісник Дніпропетровського університету. – Дніпропетровськ, 2002. – Вип. 10. – С. 108-113.
5. Турченко Г. Південна Україна на зламі епох (1914-1922 рр.) / Г. Турченко. – Запоріжжя: Просвіта, 2005. – 324 с.
6. Заруба В. Антін Синявський: життя, наукова та громадська діяльність (1866-1951) / В. Заруба. – Дніпропетровськ, 2003. – 284 с.
7. Турченко Ф. Південна Україна: модернізація, світова війна, революція (кінець XIX ст. – 1921 р.): Історичні нариси / Ф. Турченко, Г. Турченко. – К.: Генеза, 2003. – 304 с.
8. Мазепа І. Україна в огні й бурі революції / І. Мазепа. – К.: Темпора, 2003. – 608 с.

РЕЦЕНЗЕНТИ: д.і.н., професор **Я. В. Верменич**, д.і.н., професор **П. М. Тригуб**.